

rendhez. A *NAPLÓtöredékekről* pár sorral ezelőtt ugyanúgy lejegyeztünk pár gondolatot. Ebben a második részben a hangvétele azonban megváltozik, és annak ellenére, hogy a napló is egy intimebb korpusz helyét jelölné ki a konvencionális olvasói elvárások mezsgyéjén, a kötet ezen része bensőséges, aprólékos és részleteiben pontos marad ugyan, de már nem az első rész szellemében, felfogásában, hanem inkább valamiképp reflektálva arra. Reagálva az ügyesen felvett szálakra, megjelenített kapcsolatokra. Az anya szerepe is megváltozik, a személyes, hozzá írt sorok szereplőjéből kizárólag a szövegek résztvevőjévé módosul, aki immár része egy alkotásnak, az írója által lereagálva, nyugtázva a bekövetkezett történéseket, mint például, hogy a neki szánt magánlevelek könyv alakban megjelentek, megjelenhetnek [Bosszantó]. Szó kerül az anyai áldozatvállalásról is, de nem panelszerűen, patetikusan, hanem sokkal inkább a racionális, józan tapasztalatok tudatosítása kapcsán [„Foltos Nyakorján”]. Így az időbeliség is egyfajta pregnáns jelentéssel, szemantikával bír a kötetben, a lírai részek egyre inkább a valószerű reagálásokra, reakciókra kezdenek utalni, célozni.

Nagyon szerencsés az általam „May Károly verseknek” (itt a megnevezett író, vagy a szerző szereplőinek közreműködése, asszisztenciája játszik szerepet) nevezett szövegeknek a színrevitele a kötetben, a szereplő, és az eseménysor függvényében egyaránt. Az [Old Shatterhand] című írás még az (ál)naiv új entitás megszerzését jeleníti meg, de a [MEA CULPA] *Levélfogalmazvány Karl Maynak* már kifinomultabban alkalmazza a „valóságos” illetve „képzelt körülmények”, szereplők, és a narrátor változtatását. Egyre több egység lesz a kötet része, bevonva azokat is a történet alakításának kimódolt menetébe. Ezek a pontok mind sűrűbben felsorakoznak, és összekapcsolódnak a történet menetével, miközben az is egyre rendkívülibb jelentőséget kap, hogy miként módosul a fikció felülírása, folyamatosan mintegy etikai balanszá formálódva a regényes életfolyamon/könyvön keresztül [HAZUDOZÓ].

Jász Attila határozottan egyensúlyozik kötetében a tematika, az elbeszélés mód; a poétika és diszciplína szintjén is, miközben természetesen a lírai attitűd a domináns, az áruklodó és az általános. De a tudományos mű szimulációja mindvégig a könyv sajátja képes maradni (append X, F/elhasznált irodalom...stb.)

Saját igénye szerint, optimális intencióval kezeli a xantusi szerepet, magát a szerepjátékot is, fenntartva a helyzetek adta kétértelműséget, a kettős perspektíva lehetőségét. Ügyesen változtatja a szerző a fókuszokat, irányokat, egyikből a másikba szökve, de mindezt koherensen együtt tartva. Ha azt mondjuk, hogy Jász előző kötete „a szökés gyakorlása” volt, hiszen a könyv végén található [Áruklodó jegyzetek]-ből már következtethetünk, merre halad, hol tart poétikája, akkor legalábbis érdekesnek tarthatjuk, hogy a most elemzett, egyébként tetszetős, mives kötet végén térképet találunk. Hogy mi lesz majd az irány? Vagy dél, vagy észak, vagy kelet, vagy...

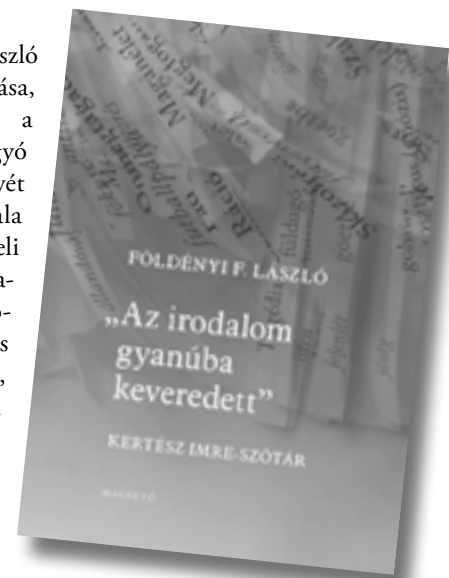
Szabó Edina

Szavak ostroma

(Földényi F. László: „Az irodalom gyanúba keveredett” Kertész Imre-szótár, Magvető, 2007)

Földényi F. László legújabb vállalkozása, Kertész Imre-szótára a maga nemében rendhagyó alkotás. Kertész életművét kívánja áttekinteni általa oly módon, hogy kiemeli annak bizonyos, önmagán túlmutató, pontosabban egy bizonyos irányba mutató szavait, kifejezéseit, s ezeket a szótárlogika mentén, azaz alfabetikus rendbe szedve felsorakoztatja. (Hasonló eljárással készült Földényinek az

1999-ben megjelent *A szavak hálójában* — Heinrich von Kleist című kötete). Az ábécésorrend itt csupán formalitás, a kötet szerzője számára ennél sokkal fontosabb egy másik „szótárjelleg”: nevesül az, hogy a sokszor egymás felé is kacsintgató egyes szócikkek együttese képes legyen felmutatni azt a „titkos koherenciát”, amely kétségtelenül jelen van Kertész műveiben. Erről (ennek meglétéről) — írja Földényi — maga az író is nyilatkozik egy helyütt: „ismétlődések, más munkáimból származó vendégszövegek fognak felbukkanni itt-ott, akár vezérmotívumok, melyek egy tágabb egységre, egy gondolkodás-, beszéd-, sőt létmód olykor számomra is titokzatos koherenciájára utalnak” (Kertész Imre: *A száműzött nyelv*, előszó). Valóban: műveit át-meg áthatja ez a szerveződés; regényei, esszéi bonyolult-összetett mondatszerkezeteiben, ismétlő technikáiban, vissza-visszatérő motívumaiban tapasztalhatjuk ezt a sajátosságot. Mint ahogy azt is, hogy ezen a titokzatos összszövevényen túl, vagy e mellett még egy igen jellemző jegye is van műveinek. Sajátos atmoszférát teremt ugyanis, ahogy Földényi fogalmazza meg, a Kertész-írások „misztériuma”. Ennek ered nyomába a szótárszerző, s bár tudja, hogy a művek mögött rejlő „kimondhatatlan” és „megfogalmazhatatlan” leírása éppoly utópisztikus, mint amennyire kínálkozó, mégsem mond le, s épp ez utóbbi miatt nem tud lemondani arról, hogy legalább megkísérelje azt. „Kertész művei eleve ösztönöznek egy ilyen szótár elkészítésére” — mondja. Ezért veszi a kiválasztott szavakat ostrom alá, s ezek segítségével „faggatja” az életművet, annak titkai, sajátos jegyei megismerésére — és leírására törekedve.

A szótárban A-ZS-ig ('ABSZURD' — 'ZSIDÓ') összesen száztizenegy szócikk kapott helyet. Az egyes szócikkek, melyek tulajdonképpen hosszabb-rövidebb esszék, felépítésükre, szerveződésükre nézve egységesek: mindegyikben a Nobel-díjas író egy bizonyos írására, vagy — gyakrabban — több írásának egy-egy szegmensére fókuszál, attól függően, hogy a választott szómotívum hol és miként szerepel. Ezen kívül, ráadásként a szócikkek szövegében még keresztreferenciákkal is él, azaz ahol indokolt, ily módon is utal a „kertészi” összefüggésekre. (Emiatt nagy valószínűséggel a szótár olvasása nem lineárisan fog folytatódni, hanem e referenciák mentén tetszőlegesen ide vagy oda lapozva fedezi fel majd az olvasó a könyvet. Ezt az eljárást egyébként maga a szerző is üdvösnek tartja.) Ilyen szorosabb, fontos összefüggésekre bukkanhatunk mondjuk az 'APA' — 'AUSCHWITZ' — 'ISTEN' — 'NEM' címszavak egymás mellett olvasása, vagy például az 'ÍRÁS' — 'L' — 'MEGVILÁGOSODÁS' — 'ÁTTÖRÉS'; 'ÍRÁS' — 'NYELV' — 'MISZTÉRIUM'; 'ÍRÁS' — 'GYÓNÁS' — 'TANÚSÁGTÉTEL' stb. kapcsolódások (s természetesen ezek kombinációja) révén. Földényi ily módon kívánja tehát a már jelzett „titokzatos” koherenciát megközelíteni. Ám ugyanekkor ezeket az elemzéseket nem viszi végig, s így igazából nem nyújt, mert szándéka szerint nem is kíván egyértelmű útmutatót nyújtani az életmű értelmezéséhez, a „végső” megfejtéshez. Ezt miránk bízva mondván: „felnőttnek tekintem az olvasót”.

E titokzatos koherenciához némiképpen hasonló jellegű, s épp ilyen nehezen tetten érhető Földényi szerint az úgynevezett kertészi „misztérium”. Ennek ellenére, mondja, kijelenthető, hogy bizonyos „csomópontok” némileg kitapinthatók. Földényi így írja le ezt az olvasói tapasztalatot: az életmű néhány pontján váratlan feszültség támad, megsűrűsödik egy-egy helyzet, s a gondolatmenet az addigi racionális okfejtés nyomvonalát elhagyva „átlép” egy másik szintre, e misztérium közelébe. Ám ennek konstatálásán túl többet „nyíltan” nem mond. Valójában még úgy sem, hogy beveszi szótárába az alábbi szavakat: 'MISZTÉRIUM', 'MEGVÁLTÁS (MEGVÁLTÓ)', 'GNÓZIS', 'TRANSCENDENCIA', 'ÉLET', 'ÍRÁS' stb., amelyekkel valóban felkínálja e misztérium vizsgálatát, ám azt — ha jól sejtem: a „felnőtt olvasóra” gondolva — mégsem végzi el teljesen. Földényi műve így lesz maga is kissé „titokzatos” és kissé „misztikus”, amennyiben lebegni hagyja a felvetett, ám szándékosan nyitva hagyott, Kertész életművére vonatkozó kérdéseket. Persze aki ismeri és érti Kertész Imre írásait, pontosan tudja, de legalábbis érzi, hogy miféle, az írásokban megjelenő misztériumra lehet gondolni. Tágabb és szűkebb értelemben „misztikus” maga az 'ÉLET' (mint 'TÚLÉLÉS'), az 'ÍRÁS' (mint az ebbe transzponált élet/tér/), bizonyos „transzcendens” tapasztalatok (pl. a *Kaddis*-ban elbeszélte történet a „Tanító úr”-ról — a valódi 'SZABADSÁGRól' és az önzetlen 'JÓSÁGRól'). A *Jegyzőkönyv* képtelen és megalázó helyzetei által előidézett érzések. Ilyen az álmok „útmutató” szerepe; a 'TEST' és a lélek „összhangtalansága” (pl. a *Sorstalanság* leírásaiban); *A kudarc*

című regény főhősének a 'MEGVILÁGOSODÁSA': az ún. 'ÁTTÖRÉS' (az 'L' alakú folyosón) stb. — amelyek tehát egyöntetűen arra a *határátlépésre* utalnak, ahogyan az író az írás révén a számára amúgy is idegen „evilágból” ama másikba lendül át. Az 'ISTENTől' elhagyatott földi lét (pontosabban a huszadik századi és a jelenkori, „determinált”, 'ABSZURD' emberlét) már önmagában is képtelenség — hiszi és állítja az illúziótlan, egzisztencialista Kertész.

Földényi Kertész-szótárában tehát nem törekszik a mindent láttatni és átfogni kívánó teljességre (totalitásra). Nem is hiszi, hogy ezt meg lehet tenni, szerinte a más módokon megírt szerzői művek (monográfiák, tanulmánykötetek) sem képesek erre, hiába is állítják. Éppoly önkényes szempontok alapján (időrend, „kiszemelt teória”, „tudományosság és objektivitás” stb.) hívják őket életre, ahogy most ő is teszi ezt szótárával — ámde ő nyíltan vállalja ebbéli subjektivitását, s az ebből fakadó, s művében megjelenő esetlegességeket. Önkényes választás eredménye tehát ez a forma, de a benne szereplő szavak (mint szócikkek) is így lettek kiválasztva. Ha nem is a legjellegzetesebbek, nem véletlenül vannak benne: a szerző indokoltnak tartja mindegyik szerepeltetését, így hát értelmetlen lenne bírálunk a bevallottan „subjektív” szótár felépítését. Azét, amely tulajdonképpen nem más, mint egy kevert műfajú kötet: egy sajátos *írói szótár és esszégyűjtemény*.

A szótárkönyv nyelvezetéről szólva említést érdemel az egyik legfőbb jellegzetesség, hogy tudniillik a szerző ebben (is) a választott életmű szerzőjét követi. Egyrészt, mert kiindulópontként, tehát elsődlegesen a művekből vett idézeteket használja (azaz Kertész nyelvét), másrészt pedig azért, mert az esszék, az értelmezések gondolatmenetét is zömmel ez a mimetikusság jellemzi: a szótárszerző általában itt is az író (műveiben jelen lévő) öntelmezéseire támaszkodik. Ezzel csupán arra kívánok rávilágítani, hogy a vizsgált élet és életmű iránti tisztelet, úgy tűnik, ebben a jellegben, a „mimézis pátozásában” nyilvánul meg.

„Az irodalom gyanúba keveredett.” „Félni kell tőle, hogy az irodalom oldószerébe áztatott megfogalmazások soha többé nem nyerik vissza sűrűségüket és életszerűségüket.” — mondja *Az angol lobogó* elbeszélője. Kertész Imre nem is „irodalmat” művel. Nem „hivatásos”. Célja — mit célja: *élete az írás*, mely valójában, vallja, *tanúságtétel*. Ami meg nem más, mint a *misztérium* közvetítése. A tanú-lét, a *túlélés* misztériumáé. Ennyit, de legalább ennyit megtudhatunk a *Kertész-szótárból*. Ha nem többet...